

RENÉ DESCARTES

DISCURS DEL MÈTODE

PER A DIRIGIR BÉ LA PRÒPIA RAÓ I CERCAR LA VERITAT EN LES CIÈNCIES¹

[Selecció: parts I-IV]

Si aquest discurs sembla massa llarg per a ser llegit sencer d'una tirada, es pot dividir en sis parts. A la primera, s'hi trobarà diverses consideracions relatives a les ciències. A la segona, les regles principals del mètode que l'autor ha cercat. A la tercera, algunes regles de la moral que ha tret d'aquest mètode. A la quarta, les raons amb què prova l'existència de Déu i de l'ànima humana, que són els fonaments de la seva metafísica. A la cinquena, l'ordre de les qüestions de física que ha investigat i, en particular, l'explicació del moviment del cor i d'algunes altres dificultats que pertanyen a la medicina, i també la diferència que hi ha entre la nostra ànima i la dels animals. I a la darrera, quines coses creu necessàries per a anar més lluny del que ell ha anat en la investigació de la natura i quines raons l'han dut a escriure.

PRIMERA PART

[*Consideracions sobre les ciències*]

El bon sentit és la cosa més ben repartida del món: ja que tothom pensa estar-ne tan ben proveït que fins aquells que són més difícils d'aconterar en qualsevol altra cosa no acostumen a desitjar-ne més del que tenen. I no és versemblant que tothom s'enganye en açò; sinó que més aviat és testimoni de que la capacitat de jutjar bé i de distingir el verdader del fals, que és pròpiament el que anomenem sentit comú o raó, és per naturalesa igual en tots els homes; i que, per tant, la diversitat de les nostres opinions no ve del fet que els uns siguin més racionals que els altres, sinó solament del fet que dirigim els nostres pensaments per vies diverses i no considerem les mateixes coses. Perquè no n'hi ha prou de tindre l'esperit bo, sinó que el principal és aplicar-lo bé². Les ànimes més grans són capaces tant dels més grans vicis com de les més grans virtuts; i els qui caminen ni que sigue molt lentament poden avançar molt més, si segueixen sempre el camí dret, que no els qui corren però se n'allunyen³.

---

¹ Text: *Discours de la méthode*, en R. Descartes: *Oeuvres complètes*, vol. VI, eds. Ch. Adam i P. Tannery, Paris 1996, ed. Vrin. Per a les notes, R. Descartes: *Discours de la méthode*, int. i notes d'É. Gilson, Paris 2005, ed. Vrin

² No es tracta tant de tindre aptituds sinó de saber aplicar-les (amb mètode)

³ Per exemple, estudiant Aristòtil

Quant a mi, no he presumit mai que el meu esperit⁴ fos en res més perfecte que el del comú de la gent; fins i tot he desitjat sovint tindre el pensament tan àgil, o la imaginació tan nítida i precisa, o la memòria tan àmplia o tan ràpida, com tenen d'altres. I no conec cap altra qualitat fora d'aquestes que contribuísca a la perfecció de l'esperit: ja que, pel que fa a la raó, o al sentit, essent com és l'única cosa que ens fa homes i ens distingeix dels animals, vull creure que es troba sencera en cadascú i seguir en això l'opinió comuna dels filòsofs⁵, que diuen que només hi ha més i menys entre els *accidents*⁶, i no entre les *formes* o naturaleses dels *individus* d'una mateixa *espècie*⁷.

Però no tinc por de dir que pense haver tingut molta sort de trobar-me des de la meva joventut en determinats camins, que m'han conduït a consideracions i màximes a partir de les quals he creat un mètode que em sembla que em permet d'incrementar gradualment el meu coneixement i d'eivar-lo a poc a poc fins al punt més alt a què la mediocritat del meu esperit i la curta durada de la meva vida li puguen permetre assolir. Perquè n'he collit ja uns fruits⁸ tals que, encara que en els judicis que faig de mi mateix procure sempre inclinar-me més aviat cap al costat de la desconfiança que no cap al de la presumpció; i encara que mirant amb ull de filòsof les diverses accions i empreses dels homes no en veja quasi cap que no em semble vana i inútil, no deixe de tindre una extrema satisfacció pel progrés que pense haver fet ja en la recerca de la veritat, ni de concebre per al futur unes esperances tals que, si entre les ocupacions dels homes simplement homes⁹ n'hi ha alguna que sigue sòlidament bona i important, gose creure que és la que jo he triat.

Amb tot, és ben possible que m'equivoque i que no sigue potser sinó un poc de coure i de vidre el que jo prenc per or i diamants. Sé molt bé com tenim tendència a enganyar-nos en allò que ens afecta, i també com hem de considerar sospitosos els judicis dels nostres amics quan ens són favorables. Però m'agradaria fer veure en aquest discurs quins són els camins que he seguit i presentar-hi la meva vida com en un quadre, per tal que tothom pugue jutjar i, assabentant-me pel rumor públic de les opinions expressades, tingue un nou mitjà d'instruir-me, que afegiré a aquells que acostumo a utilitzar.

Així, el meu propòsit no és ensenyar el mètode que tothom ha de seguir per a dirigir bé la seva raó, sinó simplement mostrar de quina manera jo he procurat dirigir la meva. Els qui s'emboiquen a donar preceptes es deuen considerar més experts que aquells a qui els els donen; i, si fallen en la més petita cosa, se'ls pot retraure'n. Però, com que jo no propose aquest escrit sinó com una història o, si vos ho estimeu més, com una faula, on entre alguns exemples imitables se'n trobarà potser també

---

⁴ L'esperit es distingeix de la raó en que comprén, a més de la raó, la memòria, la imaginació i les altres facultats intel·lectuals.

⁵ Escolàstics

⁶ En cursiva els subratllats de Descartes

⁷ En terminologia aristotèlica la forma carateritza l'espècie biològica (avui en diríem codi genètic). Per tant, els individus d'una espècie tenim en comú la forma (en el cas de l'ésser humà: animal racional o, en terminologia actual, *homo sapiens*) i ens diferenciem per la matèria, és a dir, pels accidents.

⁸ En l'època del *Discours* Descartes ja ha acabat *El Món*, *Les Meditacions* i la *Geometria*.

⁹ Els qui fan servir la raó, només, i no s'ajuden de la revelació divina.

molts altres que serà raonable de no seguir, espere que sigue útil a alguns sense ser nociu per a ningú i que tothom agraisca la meva franquesa¹⁰.

He estat criat en les lletres des de la meva infantesa¹¹; i, com que em feien creure que amb elles es podia adquirir un coneixement clar i segur de tot allò que és útil per a la vida, tenia un gran desig d'aprendre-les. Però, així que vaig acabar tot aquest cicle d'estudis¹² al final del qual un acostuma a ser admès a la categoria dels doctes, vaig canviar enterament de parer. Perquè em trobava entrebancat per tants dubtes i errors que em semblava que no n'havia tret cap profit, de procurar instruir-me, fora d'haver descobert cada vegada més la meva ignorància. I això que estava en una de les escoles més famoses d'Europa, on pensava que hi devia haver homes savis, si és que n'existien en algun lloc de la terra. Hi havia après tot allò que els altres hi aprenien; i, fins i tot, no content amb les ciències que ens ensenyaven, vaig resseguir tots els llibres que em van poder caure a les mans, referents a les ciències considerades més curioses¹³ i rares. A més, coneixia el judici que els altres es feien de mi, i no veia que se'm considerés inferior als meus condeixebles, tot i que entre ells ja n'hi havia alguns que estaven destinats a ocupar les places dels nostres mestres. I, en fi, el nostre segle em semblava tan florent i tan fèrtil en talents com ho haja pogut ser qualsevol dels anteriors. Cosa que em feia prendre la llibertat de jutjar els altres per mi mateix i de pensar que no hi havia al món cap doctrina que fos tal com abans m'havien fet esperar.

Tanmateix, no deixava d'apreciar els exercicis amb què s'ocupen les escoles. Sabia que les llengües que s'hi aprenen¹⁴ són necessàries per a entendre els llibres antics; que la gentilesa de les faules desvetlla l'esperit; que les accions memorables de les històries l'eleven, i que, llegides amb discerniment, ajuden a formar el judici; que la lectura de tots els bons llibres és com una conversa amb els millors esperits dels segles passats, que n'han estat els autors, i fins i tot una conversa premeditada¹⁵, en què no ens descobreixen sinó els seus millors pensaments; que l'eloqüència¹⁶ té recursos i bellesa incomparables; que la poesia¹⁷ té delicadeses i dolçors ben encantadores; que les matemàtiques tenen invencions molt subtils, i que poden ser molt útils, tant per a accontentar els curiosos com per a facilitar totes les arts i disminuir el treball dels homes; que els escrits que tracten dels costums¹⁸ contenen ensenyaments i exhortacions a la virtut que són molt útils; que la teologia ensenya a guanyar el cel; que la filosofia proporciona el mitjà de parlar amb versemblança de totes les coses i de fer-se admirar dels menys savis; que la jurisprudència, la medicina i les altres ciències aporten honors i riqueses a aquells qui les cultiven, i, en fi, que és bo d'haver-les examinades totes, inclús les més supersticioses i les més falses, per tal de conèixer el seu just valor i guardar-se de ser enganyat per elles.

¹⁰ Acaba el preàmbul general i comença el que Descartes anomena: *Història del meu esperit*.

¹¹ Des dels 10 anys. Va ingressar al col·legi jesuïta de La Flèche en 1606. Hi va romandre fins el 1614.

¹² En acabar a [La Flèche](#) va estudiar dos anys Dret a l'Universitat de [Poitiers](#) (fins el 1616)

¹³ El que avui en diem ciències ocultes: astrologia, màgia i alquímia. També es coneix genèricament com "hermetisme".

¹⁴ Llatí i grec

¹⁵ En el sentit d'un estudi programat d'acord amb un pla i no a l'atzar.

¹⁶ Estudi de l'oratòria, fonamentalment Ciceró.

¹⁷ Fonamentalment la llatina: Virgili, Horaci, Ovidi.

¹⁸ S'estudiava l'estoïcisme, en particular, Sèneca.

Però creia que ja havia dedicat prou temps a les llengües, i fins i tot a la lectura dels llibres antics i a les seves històries i les seves faules. Perquè és gairebé el mateix conversar amb gent dels altres segles que viatjar. És bo de saber alguna cosa dels costums dels diversos pobles per tal de jutjar més saludablement dels nostres i no pensar que tot el que va contra les nostres maneres és ridícul i contrari a la raó, com acostumen a fer els qui no han vist res. Però, quan un dedica massa temps a viatjar, acaba essent foraster al seu propi país; i, quan un és massa curiós de les coses que es practicaven en els segles passats, resta generalment molt ignorant de les que es practiquen en el nostre. A part que les faules fan imaginar com a possibles molts esdeveniments que no ho són; i, fins i tot les històries més fidels, si no canvien ni augmenten el valor de les coses per fer-les més dignes de ser llegides, almenys n'ometen quasi sempre les circumstàncies més baixes i menys il·lustres: d'ací ve que la resta no aparegue tal com és, i que els qui regulen els seus costums pels exemples que en treuen s'exposen a caure en les extravagàncies dels paladins de les nostres novel·les¹⁹ i a concebre projectes que depassen les seves forces.

Apreciava molt l'eloqüència i era un enamorat de la poesia; però pensava que l'una i l'altra eren dons de l'esperit més que no fruit de l'estudi. Els qui tenen més capacitat de raonament i saben ordenar millor els seus pensaments per fer-los clars i intel·ligibles poden sempre persuadir millor de les seves propostes, encara que no parlen sinó baix bretó i no hagen après mai retòrica. I els qui saben inventar coses més agradables i les saben expressar amb més ornamentació i dolcesa no deixarien de ser els millors poetes encara que l'art poètica els fos desconeguda.

M'agradaven sobretot les matemàtiques, a causa de la certesa i de l'evidència de les seves raons; però encara no havia reparat en el seu ús veritable, i, tot pensant que no servien sinó per a les arts mecàniques, m'estranyava que, essent tan fermes i tan sòlids els seus fonaments, no s'hi hagués construït al damunt res de més elevat²⁰. En canvi, els escrits dels antics pagans que tractaven dels costums, els comparava amb palaus molt superbs i molt magnífics, però construïts només sobre la sorra i el fang. Enalteixen molt amunt les virtuts i les fan semblar més estimables que totes les coses del món; però no ensenyen prou a conèixer-les, i sovint allò que ells designen amb un nom tan bonic no és altra cosa sinó insensibilitat, orgull, desesperació o parricidi²¹.

Respectava profundament la nostra teologia i pretenia tant com qualsevol altre guanyar-me el cel; però, havent après com a cosa ben segura que el seu camí no és menys obert als més ignorants que als més doctes i que les veritats revelades que hi condueixen estan per damunt de la nostra intel·ligència, jo no hauria gosat mai sotmetre-les a la feblesa dels meus raonaments, i pensava que, per a examinar-les i tindre èxit, calia tindre alguna extraordinària assistència del cel i ser més que home²².

No diré res de la filosofia; només que, veient que ha estat cultivada pels esperits més excel·lents que hi ha hagut des de fa segles i que tanmateix no s'hi troba res de

¹⁹ Roland, Lancelot, Amadís (o el Quixot).

²⁰ Les matemàtiques del col·legi de La Flèche estaven orientades cap a les aplicacions pràctiques: geografia, hidrografia, enginyeria, etc.

²¹ Una dura crítica de la moral estoica: insensible perquè la virtut estoica consisteix en l'absència de passió, orgullosa perquè fa el savi igual als déus o desesperada perquè pot arribar a justificar el suïcidi.

²² Estar assistit per algun tipus de gràcia divina

què no es dispute i que, per consegüent, no sigui dubtós²³, no tenia prou presumpció per a esperar tindre més èxit que els altres; i que, considerant quantes opinions diverses hi pot haver sobre una mateixa matèria, sostingudes per persones doctes, sense que mai n'hi pugui haver més d'una que siga veritat, tenia gairebé per fals tot allò que no era sinó versemblant²⁴.

I, pel que fa a les altres ciències, atès que prenen els seus principis de la filosofia, pensava que no es podia haver construït res de sòlid sobre fonaments tan poc fermes. I ni l'honor ni el guany que prometen no bastaven per a convidar-me a aprendre-les; ja que, gràcies a Déu, no em trobava en una situació que m'obligués a fer de la ciència un ofici per a millorar la meua fortuna²⁵; i, encara que no fes professió de menysprear la glòria com els cínics, no obstant m'importava poc aquella que només podia adquirir amb falsos títols. I, finalment, pel que fa a les males doctrines, ja pensava conèixer prou el que valien per a no deixar-me enganyar ni per les promeses d'un alquimista²⁶, ni per les prediccions d'un astròleg, ni per les impostures d'un mag, ni pels artificis o la jactància de cap dels qui fan professió de saber més del que saben.

Per això, tan aviat com l'edat em va permetre d'alliberar-me de la subjecció dels meus preceptors, vaig abandonar completament l'estudi de les lletres. I, decidit a no recercar altra ciència que aquella que es pogués trobar en mi mateix o bé en el gran llibre del món, vaig dedicar la resta de la meua joventut a viatjar²⁷, a veure corts i exèrcits, a freqüentar gent de diversos humors i condicions, a recollir experiències, a provar-me a mi mateix en els encontres que la fortuna em procurava, i pertot a reflexionar sobre les coses que es presentaven, de manera que en pogués treure algun profit. Perquè em semblava que podria trobar molta més veritat en els raonaments que fa qualsevol sobre els afers que li importen, ja que el resultat no tardarà a castigar-lo si ha jutjat malament, que no en els que fa un home de lletres en el seu gabinet sobre especulacions que no produeixen cap efecte i que no tenen per a ell altra conseqüència que la d'inspirar-li potser tanta més vanitat com més allunyades estiguen del sentit comú, ja que haurà hagut d'esmerçar més enginy i artifici a provar de fer-les versemblants. I tenia sempre un gran desig d'aprendre a distingir el ver del fals, per tal de veure-hi clar en les meves accions i caminar amb seguretat per la vida.

És veritat que, mentre no feia sinó considerar els costums dels altres homes, no hi trobava gairebé res de segur, i que hi observava quasi tanta diversitat com abans entre les opinions dels filòsofs. De manera que el més gran profit que en treia era que, veient moltes coses que, encara que a nosaltres ens semblen molt extravagants i ridícules, no deixen de ser comunament admeses i aprovades per altres grans pobles, aprenia a no creure amb massa fermesa res d'allò que només m'havia estat inculcat per l'exemple i pel costum; i així m'alliberava a poc a poc de molts errors que poden

---

²³ Quan n'hi ha evidència hi ha acord entre els filòsofs; tot el que es objecte de disputa és, com a mínim, dubtós.

²⁴ L'escolàstica distingeix entre el fals, el probable o versemblant i el necessàriament vertader. La veritat necessària només s'hi troba en les matemàtiques pures, la metafísica i les proposicions més generals de la física (en què no intervé la matèria). El probable és el regne de la física.

²⁵ Descartes va viure de renda (sense treballar ni rebre cap tipus de pensió de l'Estat).

²⁶ La panacea universal que guariria totes les malalties i la pedra filosofal que transmutaria tots els metalls en or.

²⁷ Entre 1616 i 1619 va estar a Bretanya i a Breda (Holanda). En 1619 es va retirar a Alemanya.

ofuscar la nostra llum natural i fer-nos menys capaços d'escoltar la veu de la raó. Però, després de dedicar uns quants anys a estudiar així en el llibre del món i a provar d'adquirir una mica d'experiència, un bon dia vaig prendre la resolució d'estudiar també en mi mateix i de consagrar totes les forces del meu esperit a escollir els camins que havia de seguir²⁸. Cosa que em va donar molt més bon resultat, em sembla, que si no m'hagués allunyat mai ni del meu país ni dels meus llibres.

SEGONA PART

[Regles del mètode]

Em trobava llavors a Alemanya²⁹, on m'havia atret l'avinentsa de les guerres encara inacabades³⁰; i, mentre tornava de la coronació de l'emperador cap a l'exèrcit, l'entrada del hivern em va retenir en una caserna on, com que no tenia cap conversació que em distraigués ni, d'altra banda, afortunadament, cap preocupació ni passió que em torbés, em passava tot el sant dia sol, tancat amb una estufa, amb tot el lleure per a entretindre'm amb els meus pensaments. Entre els quals, un dels primers va ser adonar-me que sovint no hi ha tanta perfecció en les obres compostes de diverses peces i fetes de mà de diversos mestres com en aquelles en què ha treballat un de sol³¹. Així, veiem que els edificis que ha començat i acabat un mateix arquitecte solen ser més bonics i més ben ordenats que aquells que diversos arquitectes han intentat de remodelar, fent servir vells murs que havien estat construïts amb finalitats diferents. Així, eixes ciutats antigues que havien començat essent només uns poblets i que han esdevingut amb el temps grans poblacions són ordinàriament tan mal dissenyats, en comparació amb aquelles places regulars que un enginyer dissenya en una plana segons la seva fantasia, que, encara que, si considerem cada un dels edificis a part, hi trobem sovint tant d'art com en els de les altres o més; tanmateix, si mirem com estan arranjats, ací, un de gran, allà un de petit, i com fan els carrers de sinuosos i desiguals, diríem que ha estat més aviat l'atzar que no la voluntat d'uns homes que fan ús de la raó el que els ha disposats així. I, si considerem que tanmateix sempre hi ha hagut oficials encarregats de vetllar perquè els edificis particulars contribuïren a l'embelliment públic, veurem com és de difícil fer coses ben fetes si només treballem sobre obres d'altri. Així, me figurava que els pobles que havien estat semisalvatges, que s'havien anat civilitzant i que no havien fet les seues lleis sinó a mesura que la incomoditat dels crims i de les querelles els hi havien obligat, no podien estar tan ben organitzats com aquells que, des que van començar a reunir-se, han observat les constitucions d'algun legislador prudent. Com també és ben cert que l'estat de la vertadera religió, de la qual només Déu ha fet les ordenances, deu ser incomparablement més ben regulat que qualsevol altre. I, per parlar de coses humanes, pense que, si Esparta va ser antigament molt pròspera,

---

²⁸ A partir de 1619

²⁹ Descartes ix d'Amsterdam en Abril de 1619 amb el projecte de visitar Dinamarca, Polònia i Hongria. Va arribar a Francfort entre Juliol i Setembre, on hi va assistir a la coronació de l'emperador Ferran II d'Habsburg.

³⁰ La guerra dels Trenta anys (1618-1648)

³¹ Descartes proposa en suport de la seua tesi cinc exemples: edificis fets per un sol arquitecte; ciutats dissenyades per un sol enginyer; constitucions obra d'un sol legislador; ciència d'un sol científic i opinions d'algú que es basa en la sola raó.

no fou per la bondat de cadascuna de les seves lleis en particular, atès que algunes eren ben estranyes i fins i tot contràries als bons costums³², sinó perquè, com que havien estat ideades per un sol home³³, tendien totes a un mateix fi. I així pensava que les ciències dels llibres, almenys aquelles que no compten sinó amb raons probables i que no contenen cap demostració, havent-se compostat i engruixut a poc a poc amb les opinions de diverses persones, no són tan properes a la veritat com els simples raonaments que pot fer de manera natural un home de bon sentit sobre les coses que se li presenten. I així, també pensava que, com que tots hem estat infants abans de ser homes i hem hagut de ser governats durant molt de temps pels nostres apetits i pels nostres preceptors, els quals sovint eren contraris els uns als altres i potser no ens aconsellaven, ni els uns ni els altres, sempre el millor, és quasi impossible que els nostres judicis siguin tan purs ni tan sòlids com haurien estat si haguérem tingut l'ús complet de la raó des del moment del naixement i no haguérem estat mai guiats sinó per ella³⁴.

És veritat que no veiem que s'enderroquen totes les cases d'una ciutat només per refer-les d'una altra manera i fer els carrers més bonics; però sí que veiem que alguns enderroquen sa casa per a reconstruir-la, i que fins i tot a vegades s'hi veuen obligats quan està en perill de caure o no té fonaments prou fermes. Seguint aquest exemple, em vaig convèncer que no seria raonable que un particular es proposés de reformar un Estat canviant-ho tot des dels fonaments, enderrocant-lo per a tornar-lo a redreçar; ni tampoc reformar el cos de les ciències o l'ordre establert a les escoles per a ensenyar; sinó que, respecte a totes les opinions que fins aleshores jo havia acceptat, no podia fer res de millor que determinar-me d'una bona vegada a abandonar-les, per tal de substituir-les o bé per altres de millors o bé per les mateixes, un cop ajustades amb el nivell de la raó³⁵. I creia fermament que d'aquesta manera aconseguiria d'encaminar la meua vida molt millor que si només edificava sobre vells fonaments i només em recolzava en els principis que m'havien inculcat en la meua joventut, sense haver examinat mai si eren vertaders. Perquè, encara que veiés en això algunes dificultats³⁶, aquestes no eren tanmateix irremeiables, ni comparables amb les que es troben en les reformes més insignificants que afecten la cosa pública. Aquests grans cossos són massa difícils de redreçar si s'han ensorrat, o fins i tot de sostenir si trontollen, i la seva caiguda ha de ser necessàriament violenta. A més, pel que fa a les imperfeccions, si és que en tenen, i la sola diversitat que hi ha entre ells basta per a assegurar que molts sí que en tenen, l'ús sens dubte les ha mitigades molt; i fins i tot n'ha evitat o corregit insensiblement moltes que la prudència no hauria pogut remeiar tan bé. En fi, gairebé sempre són més suportables que no ho seria el seu canvi: de la mateixa manera que els grans camins que serpentegen entre muntanyes es tornen a poc a poc tan llisos i tan còmodes, a força de ser freqüentats, que és molt millor seguir-los que no voler fer drecera grim pant per damunt les roques i davallant fins al fons dels precipicis.

---

³² Com abandonar a la seua sort els nens imperfectes

³³ Licurg

³⁴ La raó ve al final, a una personalitat ja malformada per educadors incompetents, etc. El més fàcil és tornar a començar.

³⁵ Com s'ajusten les rajoles amb el nivell.

³⁶ Per exemple caure en l'escepticisme absolut

És per això que no puc aprovar de cap manera aquests esperits desordenats i inquiets que, sense haver estat cridats ni per la naixença ni per la fortuna al maneig dels afers públics, no paren mai d'idear alguna nova reforma. I si jo pensés que hi ha en aquest escrit la més petita cosa que em pogués fer sospitós d'aquesta bogeria, em sabria molt greu que es publicués. Mai el meu propòsit no ha anat més enllà de procurar reformar els meus propis pensaments i de construir sobre un fons totalment meu. Ja que si, havent-me agradat prou la meua obra, us en presento ací el model, no és perquè jo vullga aconsellar a ningú d'imitar-la. Aquells que Déu ha afavorit més amb els seus dons potser tindran propòsits més elevats; però em tem molt que aquest sigui ja massa agosarat per a molts. La mera resolució de desfer-se de totes les opinions que abans s'havien acceptat com a creença no és un exemple que tothom haja de seguir; i el món no es compon gairebé sinó de dues classes d'esperits, als quals no hi convé de cap manera. A saber: aquells qui, creient-se més capacitats del que són, no poden estar-se de precipitar els seus judicis ni tenen prou paciència per a dirigir ordenadament tots els seus pensaments: d'on resulta que, si alguna vegada es prengueren la llibertat de dubtar dels principis rebuts i d'apartar-se del camí ordinari, mai no podrien trobar el sender que cal agafar per fer drecera i es quedarien extraviats tota la vida. En segon lloc, aquells qui, tenint prou enteniment o modèstia per a jutjar que són menys capaços de distingir el ver del fals³⁷ que d'altres per qui poden ser instruits, més aviat s'han d'accontentar de seguir les opinions d'aquests altres en comptes de cercar-ne ells mateixos de millors.

Quant a mi, hauria estat sens dubte un d'aquests darrers si no hagués tingut mai sinó un sol mestre o no hagués conegut les diferències que hi ha hagut sempre entre les opinions dels més doctes. Però, havent après des de col·legi que no es pot imaginar res de tan estrany i tan poc creïble que no haja estat dit per algun dels filòsofs; i, havent reconegut després, tot viatjant, que tots aquells qui tenen opinions contràries a les nostres no són per això bàrbars ni salvatges, sinó que molts fan ús de la raó tant com nosaltres o més; i, havent considerat com un mateix home, amb el mateix talent, criat des de la seva infància entre francesos o alemanys, esdevé finalment diferent de com seria si hagués viscut sempre entre xinesos o caníbals³⁸; i com, inclús en la nostra moda en el vestit, la mateixa cosa que ens agradava fa deu anys i que potser abans de deu anys ens tornarà a agradar, ens sembla ara extravagant i ridícula: de manera que és molt més el costum i l'exemple el que ens convenç que no cap coneixement segur; i que, tanmateix, la pluralitat de vots no és cap prova que valga res quan es tracta de veritats una mica difícils de descobrir, ja que és molt més versemblant que les haja trobades un home sol que no tot un poble: no podia escollir ningú amb opinions que em semblaren preferibles a les dels altres i em trobava com obligat a emprendre jo mateix la tasca de guiar-me.

Però, com un home que camina sol i a les fosques, vaig decidir d'anar tan lentament i de procedir amb tanta circumspecció en totes les coses que, encara que no avancés gaire, almenys em guardés de caure. És més: no vaig voler començar a rebutjar del tot cap de les opinions que hagueren pogut lliscar anteriorment en la

---

³⁷ Tots els hòmens estan igualment dotats de raó i, per tant, per a distingir el ver del fals quan se'ls hi mostra; ara bé, no tots són capaços de fer l'esforç intel·lectual necessari per a descobrir allò verdader entre la massa dels errors que obstrueix la seua ment.

³⁸ L'exemple està pres de Michel de Montaigne, *Assaigs*, lib.I, cap. XXXI

meva creença sense haver-hi estat introduïdes per la raó, sinó després d'haver dedicat prou temps a fer el projecte de l'obra que empenia, i a cercar el veritable mètode per a arribar al coneixement de totes les coses de què fos capaç el meu esperit.

Havia estudiat una mica, quan era més jove, entre les parts de la filosofia, la lògica i, entre les matemàtiques, l'anàlisi dels geòmetres i l'àlgebra, tres arts o ciències que semblava que havien de contribuir poc o molt al meu propòsit. Però, en examinar-les, em vaig adonar que, pel que fa a la lògica, els seus sil·logismes i la major part de les seues altres instruccions serveixen més aviat per a explicar als altres les coses que se saben³⁹ o fins i tot, com l'art de Llull⁴⁰, per a parlar sense judici d'aquelles que s'ignoren, que no per a aprendre-les. I encara que continga, en efecte, molts preceptes veritables i molts bons, n'hi ha tanmateix tants altres de barrejats que són o nocius o superflus, que és gairebé tan difícil de destriar-los d'aquells com d'extreure una Diana o una Minerva d'un bloc de marbre encara no esbossat. Pel que fa a l'anàlisi dels antics⁴¹ i a l'àlgebra dels moderns⁴², a més de no aplicar-se sinó a matèries molt abstractes i que no semblen de cap utilitat, la primera està sempre tan lligada a la consideració de les figures que no pot exercitar l'enteniment sense fatigar molt la imaginació⁴³; i, en la darrera, s'està tan lligat a certes regles i a certes xifres, que se n'ha fet un art confús i obscur, que confon l'esperit, en comptes d'una ciència que el cultive. Això em va fer pensar que calia buscar algun altre mètode que, tot comprnent els avantatges d'aquests tres, estigués exempt dels seus defectes. I, com que la multitud de les lleis proporciona sovint excuses als vicis, de tal manera que un Estat està més ben regit quan en té ben poques però hi són molt estrictament observades; així, en comptes d'aquest gran nombre de preceptes de què consta la lògica, vaig pensar que en tindria prou, amb els quatre següents, mentre prengués la ferma i constant resolució de no deixar d'observar-los ni una sola vegada.

El primer era no admetre mai res com a veritable que no sabés de manera evident que ho era⁴⁴: és a dir, evitar acuradament la precipitació⁴⁵ i la prevenció⁴⁶; i no incloure en els meus judicis res més que allò que es presentés al meu esperit tan clarament⁴⁷ i distintament⁴⁸ que jo no tingués cap motiu de posar-ho en dubte.

³⁹ Per exemple, la dialèctica, sobre l'art d'argumentar o els tòpics, sobre l'art de desenvolupar llocs comuns.

⁴⁰ *L' Ars Magna* de Ramon Llull (Mallorca, 1231-1316)

⁴¹ Anàlisi: empleada pels geòmetres grecs, consisteix a suposar la solució d'un problema determinat, a continuació buscar la condició que fa possible eixa solució, després la condició de la condició que fa possible la solució, etc., fins que s'arribi a una condició ja demostrada o a un primer principi. La síntesi fa el contrari: a partir del principi o veritat es dedueix la solució del problema.

⁴² La que havia estudiat a col·legi, la de Ch. Clavius

⁴³ Era el problema de la geometria grega: raonava directament sobre les figures i no sobre símbols abstractes.

⁴⁴ És evident allò la veritat del qual apareix a l'esperit d'una manera immediata. S'oposen a l'evident, allò fals i allò probable (o versemblable). Només són evidents les veritats matemàtiques (i lògiques)

⁴⁵ Precipitació: concloure abans d'assolir la completa evidència.

⁴⁶ Prevenció: preveure o perjudicar. La prevenció implica tindre prejudicis, judicis assumits sense reflexió.

⁴⁷ Claredat: impressió que produeix la percepció directa de la idea per ella mateixa. Obscura seria la idea que es redueix al record d'haver percebut el contingut.

⁴⁸ Distinció: la idea està perfectament (completament) definida amb tots els elements i només els elements que li pertanyen. Confusa és la idea en què es barregen també elements aliens.

El segon, dividir cadascuna de les dificultats que examinés en tantes parts com fos possible i com calgués per a resoldre-la millor.

El tercer, conduir per ordre els meus pensaments, començant pels objectes més simples i més fàcils de conèixer⁴⁹, per ascendir a poc a poc, gradualment, fins al coneixement dels més complexos⁵⁰; i suposant un ordre fins i tot entre aquells que no es precedeixen naturalment els uns als altres⁵¹.

I el darrer, fer arreu enumeracions⁵² tan completes i revisions tan generals que arribés a estar segur de no ometre res.

Aquestes llargues cadenes de raons, tan simples i fàcils, de què solen servir-se els geòmetres per a arribar a les seves demostracions més difícils m'havien donat ocasió d'imaginar-me que totes les coses que poden caure sota el coneixement humà s'entrelliguen de la mateixa manera, i que, només abstenint-nos d'acceptar-ne cap per vertadera sense ser-ho i guardant sempre l'ordre que cal per a deduir les unes de les altres, no n'hi pot haver de tan allunyades que no hi puguem finalment arribar, ni de tan amagades que no puguem descobrir. I no em va costar massa trobar per quines calia començar, perquè ja sabia que era per les més simples i més fàcils de conèixer; i, considerant que, entre tots els qui fins ara han cercat la veritat en les ciències, només els matemàtics han pogut trobar demostracions, és a dir, raons certes i evidents, no dubtava que calgués començar per les mateixes que ells havien examinat; tot i que no n'esperés cap altra utilitat fora d'avesar el meu esperit a nodrir-se de veritats i a no accontentar-se amb falses raons. Però no em vaig proposar per això d'intentar aprendre totes aquestes ciències particulars que s'anomenen comunament matemàtiques⁵³; i, veient que, encara que els seus objectes siguin diferents, no deixen de concordar tots en el fet de no considerar-hi res més que les diverses relacions o proporcions que s'hi troben, vaig pensar que valia més limitar-me a examinar aquestes proporcions en general, suposant-les només en aquelles matèries que em serviren per a facilitar-me un coneixement més fàcil; tot i que sense forçar-les de cap manera, per tal de poder-les aplicar millor després a totes les altres a què pogueren convenir. Després, en adonar-me que per a conèixer-les (les proporcions), a vegades em caldria considerar cadascuna d'elles en particular i altres vegades només retenir-ne o comprendre'n unes quantes conjuntament, vaig pensar que, per a considerar-les millor en particular, les havia de suposar com a línies⁵⁴, atès que no trobava res de més simple i que pogués presentar més distintament a la meua imaginació i als meus sentits; però que, per a retenir-ne o comprendre'n unes quantes

---

⁴⁹ Una idea és més coneguda o més fàcil de conèixer que una altra quan li és anterior en l'ordre de la deducció i, per tant, també és més evident (més propera al primer principi)

⁵⁰ Les idees s'ordenen en sèries on cadascuna ocupa el lloc que li correspon segons l'ordre de la deducció. El punt de partida són les idees simples impossibles de reduir a una idea anterior, com Déu, l'ànima o el món. A partir d'elles cal elevar-se a les natures més complexes el coneixement de les quals en depèn de les anteriors.

⁵¹ N'hi ha ordre "natural", com el de la lògica o les matemàtiques i n'hi ha problemes artificials (com endevinar una contrasenya) en què cal buscar algun ordre (no natural) en el procediment.

⁵² L'evidència no pot garantir la veritat de llargues cadenes deductives a no ser que vigilem constantment de no deixar escapar cap element de la deducció recurrent-los un a un.

⁵³ Es distingia entre matemàtiques pures (aritmètica i geometria) de les matemàtiques mixtes (astronomia, música, òptica, etc.)

⁵⁴ Penseu en les coordenades cartesianes

conjuntament, em calia explicar-les per mitjà de xifres, tan curtes com fos possible⁵⁵; i que, d'aquesta manera, agafava tot el millor de l'anàlisi geomètrica i de l'àlgebra i corregia tots els defectes de l'una per mitjà de l'altra⁵⁶.

I, efectivament, gose dir que l'observació exacta d'aquests pocs preceptes que havia escollit em va donar tanta facilitat per a aclarir totes les qüestions tractades per aquestes dues ciències que, en dos o tres mesos⁵⁷ que vaig dedicar a examinar-les, havent començat per les més simples i generals, i essent cada veritat que trobava una regla que em servia després per a trobar-ne d'altres, no solament vaig arribar a resoldre'n algunes que havia tingut per molt difícils, sinó que també em va semblar, cap al final, que podia determinar per quins mitjans i en quina mesura era possible de resoldre fins i tot aquelles que ignorava. En això potser no us semblaré gaire vanitós si considereu que, no havent-hi sinó una veritat de cada cosa, tothom qui la troba en sap tant com se'n pot saber; i que, per exemple, un infant instruït en l'aritmètica, si ha fet una addició seguint les regles, pot estar segur d'haver trobat, tocant a la suma que examinava, tot el que l'esperit humà pot trobar. Perquè, en fi, el mètode que ensenya a seguir l'ordre veritable i a enumerar exactament totes les circumstàncies d'allò que s'investiga, conté tot el que dóna certesa a les regles de l'aritmètica.

Però allò que em satisfecia més d'aquest mètode era que, amb ell, estava segur de fer servir en tot la meua raó, si no perfectament, almenys el millor que podia⁵⁸; a més que, tot practicant-lo, sentia que el meu esperit s'avesava a poc a poc a concebre més clarament i més distintament els seus objectes, i que, no havent-lo vinculat a cap matèria particular, em prometia d'aplicar-lo a les dificultats de les altres ciències⁵⁹ amb tanta utilitat com ho havia fet a les de l'àlgebra. No és que per això gosés emprendre d'entrada l'examen de totes les dificultats que es presentaren: ja que això inclús hauria estat contrari a l'ordre que el mètode prescriu. Però, havent-me adonat que els seus principis havien de ser tots presos de la filosofia, en què encara no en trobava cap de segur, vaig pensar que em calia primer de tot intentar d'assentar-los; i que, essent aquesta la cosa més important del món i on la precipitació i la prevenció eren allò més a témer, no havia d'intentar dur a terme aquesta tasca mentre no tingués una edat molt més madura que la de vint-i-tres anys que tenia llavors; i mentre no hagués dedicat abans molt de temps a preparar-m'hi, no sols desarrelant del meu esperit totes les opinions incorrectes que hi havia admès anteriorment, sinó també acumulant moltes experiències que pogueren ser després matèria dels meus raonaments, i exercitant-me sempre en el mètode que m'havia prescrit per tal d'afermar-m'hi cada vegada més.

⁵⁵ Per símbols algebraics tan curts com siga possible: a, b, c, etc., x, y, etc.

⁵⁶ De l'anàlisi geomètrica conserva el recurs a la imaginació ja que treballa amb figures (per ex. les coordenades cartesianes) i de l'àlgebra l'ús de la seua simbologia tot i que simplificada per Descartes.

⁵⁷ Entre Desembre de 1619 i Febrer de 1620, data de la primera redacció de la *Geometria*.

⁵⁸ És un plantejament estoic: la felicitat consisteix en satisfer els desigs raonables i en la certesa correlativa que els desigs no satisfets són impossibles de satisfer (i irracionals).

⁵⁹ La Física, per ex.

TERCERA PART

[Regles de la moral]

En fi, així com no n'hi ha prou, abans de començar a reconstruir l'habitatge on es viu, d'enderrocar-lo i de fer provisió de materials i d'arquitectes, o d'exercitar-se un mateix en l'arquitectura, i d'haver dissenyat, a més, acuradament el projecte, sinó que cal també haver-se proveït d'un altre on poder allotjar-se còmodament mentre duren les obres; així, per tal de no restar indecís en les meves accions mentre la raó m'obligués a estar-ne en els meus judicis, i de no deixar de viure des d'aleshores tan feliçment com pogués, em vaig dissenyar una moral provisional, que no consistia sinó en tres o quatre màximes, que us en vull fer partíceps.

La primera era obeir les lleis i els costums del meu país, mantenint constantment la religió en què Déu m'ha fet la gràcia de ser educat des de la infantesa i guiant-me en qualsevol altra cosa per les opinions més moderades i més allunyades de l'excés que foren comunament admeses en la pràctica pels més assenyats d'aquells amb qui hauria de viure. Perquè, havent començat des de llavors a no comptar per a res amb les meves pròpies opinions, atès que les volia sotmetre totes a examen, estava segur que el millor que podia fer era seguir les dels més assenyats⁶⁰. I, encara que n'hi puga haver de tan assenyats entre els perses o els xinesos com entre nosaltres, em semblava que el més útil era guiar-me per aquells entre qui havia de viure; i que, per saber quines eren veritablement les seves opinions, m'havia de fixar més en allò que practicaven que no en allò que deien; no només perquè, donada la corrupció dels nostres costums, n'hi ha pocs que vullguen dir tot el que creuen, sinó també perquè molts ho ignoren ells mateixos; perquè l'acte de pensament pel qual es creu una cosa és diferent d'aquell pel qual se sap que es creu⁶¹, i sovint l'un va sense l'altre. I, entre diverses opinions igualment admeses, no triava sinó les més moderades: tant perquè són sempre les més còmodes en la pràctica, i versemblantment⁶² les millors, tot excés sol ser dolent; com també per tal de desviar-me menys del camí veritable, en cas d'error, que si hagués triat un dels extrems i hagués estat l'altre el que calia seguir. En particular, posava entre els excessos totes les promeses per les quals es retalla part de la pròpia llibertat. No és que desaproves les lleis que per posar remei a la inconstància dels esperits febles permeten, quan es té un bon propòsit, o fins i tot per a la seguretat del comerç amb un propòsit indiferent, de fer vots o contractes que obliguen a mantenir-los⁶³; sinó que, com que no veia cap cosa al món que restés sempre en el mateix estat, i personalment em prometia perfeccionar cada vegada més els meus judicis i no empitjorar-los, hauria pensat que cometia una falta greu contra el sentit comú si, pel sol fet d'aprovar llavors una cosa, m'hagués obligat a

---

⁶⁰ En la moral provisional, quan encara no es coneix la veritat, el més raonable és seguir els millors exemples; en la moral definitiva, el savi, en possessió dels veritables principis, només regularà la seua conducta pels principis de la seua pròpia raó.

⁶¹ Creure o jutjar és una funció de la voluntat. Pensar o conèixer és una funció de l'enteniment.

⁶² El versemblable és eliminat de la filosofia per la primera regla del mètode, però conserva un paper en la moral provisional, on no es tracta de saber què és veritat sinó de tindre èxit en ser feliç.

⁶³ Bon propòsit: el d'una promesa religiosa o moral. Propòsit indiferent: el d'un contracte mercantil, per ex.

tindre-la encara posteriorment per bona, quan potser ja hauria deixat de ser-ho o jo hauria deixat de considerar-la com a tal⁶⁴.

La meva segona màxima era ser tan ferm i decidit com pogués en les meves accions, i, una vegada m'hagués determinat per elles, seguir fins i tot les opinions més dubtoses amb no menys constància que si hagueren estat molt segures⁶⁵. Imitant en això els viatgers que, trobant-se perduts en un bosc, no han d'errar donant voltes cap a un costat i cap a un altre, i encara menys aturar-se a un lloc, sinó caminar sempre tan dret com puguen cap al mateix costat i no canviar de direcció per raons poc sòlides, encara que al començament haja estat només l'atzar el que els haja determinat a triar-la: perquè d'aquesta manera, si no van precisament allà on volen, almenys acabaran arribant a algun lloc on versemblantment estaran millor que al mig del bosc. I així, com que les accions de la vida sovint no admeten dilació, és ben veritat que, quan no tenim la possibilitat de discernir les opinions més veritables, cal que seguim les més probables; i fins i tot que, encara que no vegem més probabilitat en les unes que en les altres, ens hem de decidir, no obstant, per algunes, i hem de considerar-les després no ja com a dubtoses, en tant que es refereixen a la pràctica, sinó com a molt veritables i certes, perquè ho és la raó que ens ha fet decidir per elles. Això em va permetre, des d'aleshores, d'alliberar-me de tots els penediments i remordiments que solen agitar les consciències d'aquests esperits febles i vacil·lants que es deixen anar, inconstantment, a practicar com a bones les coses que després consideren dolentes.

La meva tercera màxima era procurar sempre dominar-me a mi mateix més aviat que a la fortuna, i canviar els meus desigs més aviat que l'ordre del món; i en general acostumar-me a creure que no hi ha res que estiga enterament en el nostre poder sinó els nostres pensaments, de manera que, quant a les coses que ens són exteriors, després d'obrar tan bé com hem pogut, tot allò que no ens surt bé és, pel que fa a nosaltres, absolutament impossible⁶⁶. I això sol em semblava suficient per a impedir-me desitjar en el futur res que no pogués aconseguir i, d'aquesta manera, acontentar-me. Perquè, com que la nostra voluntat no s'inclina per naturalesa a desitjar sinó les coses que l'enteniment li presenta d'alguna manera com a possibles, és segur que, si considerem tots els béns que es troben fora de nosaltres com igualment allunyats de les nostres possibilitats⁶⁷, no ens sabrà més greu mancar dels que semblen deguts al nostre naixement, si ens en veiem privats sense culpa nostra, que de no posseir els reialmes de la Xina o de Mèxic; i, fent, com se sol dir, de la necessitat virtut, no desitjarem més estar sans si estem malalts, o estar lliures si som a la presó, del que desitgem ara tindre cossos d'una matèria tan poc corruptible com els diamants, o tindre ales per a volar com els ocells. Però confesso que cal un llarg exercici i una meditació sovint reiterada per a acostumar-se a mirar totes les coses des d'aquesta perspectiva; i crec que és principalment en això que consistia el secret d'aquells

⁶⁴ L'argumentació és la següent: admet que hi ha raons religioses o socials que autoritzen compromisos irrevocables, però, en primer lloc, la seua reforma només el concerneix a ell i, en segon lloc, el que pretén és reformar el sistema sencer dels seus coneixements, adoptant una moral provisional per tal de descobrir una de definitiva.

⁶⁵ Regla inspirada en la moral estoica.

⁶⁶ Quan només es desitja el que es pot adquirir, es pot adquirir tot el que es desitja. Ho diu l'estoic Epíctet (*Manual*, 8)

⁶⁷ També ho diu Epíctet, *Manual*, I, 1-2

filòsofs que antigament van poder sostreure's a l'imperi de la fortuna i, malgrat els dolors i la pobresa, rivalitzar en felicitat amb els seus déus⁶⁸. Perquè, ocupats contínuament a considerar els límits que els eren prescrits per la natura, es convencien tan perfectament que res no estava en el seu poder sinó els seus pensaments, que això sol era suficient per a impedir-los de tindre cap afecció per altres coses; i disposaven dels seus pensaments tan absolutament que tenien en això alguna raó per a considerar-se més rics, més poderosos, més lliures i més feliços que cap dels altres homes, els quals, no tenint aquesta filosofia, per molt afavorits que puguen ser per la naturalesa o per la fortuna, no disposen mai així de tot allò que volen.

En fi, com a conclusió d'aquesta moral, se'm va acudir de fer una revisió de les diverses ocupacions que tenen els homes en aquesta vida per tal de procurar elegir la millor; i, sense que vullga dir res de les altres, vaig pensar que no podia fer res de millor que continuar en aquella mateixa en què em trobava, és a dir, dedicar tota la meua vida a cultivar la raó i avançar tant com pogués en el coneixement de la veritat, seguint el mètode que m'havia prescrit. Havia experimentat satisfaccions tan grans d'ençà que havia començat a servir-me d'aquest mètode, que no pensava que se'n pogués tindre de més dolces ni de més innocents en aquesta vida; i, com que la seva pràctica em descobria cada dia veritats que em semblaven bastant importants i generalment ignorades pels altres homes, la satisfacció que això em produïa omplia tant el meu esperit que totes les altres coses no m'afectaven gens. A més, les tres màximes anteriors no es basaven sinó en el propòsit que tenia de continuar instruint-me: perquè, havent-nos donat Déu a cadascú llum per a discernir el ver del fals, jo no hauria cregut haver d'acontentar-me en cap moment amb les opinions d'un altre, si no m'hagués proposat de fer servir el meu propi judici per examinar-les quan fos l'hora; i no hauria pogut alliberar-me d'escrúpols, seguint-les, si no hagués esperat no perdre per això cap ocasió de trobar-ne de millors en el cas que n'hi hagués. I, en fi, no hauria pogut limitar els meus desigs ni estar content, si no hagués seguit un camí pel qual, pensant estar segur d'adquirir tots els coneixements de què fos capaç, pensés estar segur igualment, pel mateix mitjà, d'adquirir tots els veritables béns que estigueren al meu abast⁶⁹; ja que la nostra voluntat no s'inclina a seguir ni a defugir res sinó en la mesura que l'enteniment li ho presenta com a bo o dolent: és suficient jutjar bé per a obrar bé, i jutjar el millor que es puga per a obrar també el millor⁷⁰, és a dir, per a adquirir totes les virtuts i, juntament, tots els altres béns que es puguen adquirir; i quan s'està segur que és així, no es pot deixar d'estar content.

Després d'haver-me assegurat d'aquestes màximes i d'haver-les posades a part amb les veritats de la fe, que sempre han esta les primeres en la meua creença, vaig jutjar que, de totes les altres opinions, podia lliurement començar a desfer-me'n. I, atès que esperava poder aconseguir-ho millor freqüentant els homes que no quedant-me més temps tancat amb l'estufa on havia tingut tots aquests pensaments, vaig

---

⁶⁸ Els estoics

⁶⁹ Les passions deformen el nostre judici fent que les coses apareguen millors o pitjors del que són en realitat. És la raó que pot discernir el veritable valor de les coses.

⁷⁰ N'hi ha prou de jutjar correctament per a obrar correctament: la voluntat no pot sinó triar el bé quan l'enteniment li'l presenta amb evidència.

mamprendre de nou el viatge quan encara no havia acabat l'hivern⁷¹. I, durant tots els nou anys següents, no vaig fer altra cosa que anar rodant d'una banda a l'altra del món, procurant ser més aviat espectador que no actor en totes les comèdies que s'hi representen; i, reflexionant, en particular, en cada matèria sobre allò que la podia fer sospitosa i podia donar-nos ocasió de confondre'ns, anava desarrelant del meu esperit tots els errors que s'hi havien pogut lliscar anteriorment. No és que jo imités amb això els escèptics, que només dubten per dubtar i que pretenen estar sempre indecisos⁷²: doncs, al contrari, tot el meu propòsit no tendia sinó a buscar la seguretat i rebutjar la terra movedissa i la sorra⁷³ per trobar la roca o l'argila. Cosa que, em sembla, aconseguia bastant bé, atès que, procurant descobrir la falsedat o la incertesa de les proposicions que examinava, no amb febles conjectures sinó amb raonaments clars i segurs, no en trobava cap de tan dubtosa de què no en tragués sempre alguna conclusió bastant certa, encara que només fos que no contenia res de cert⁷⁴. I així com, en demolir una casa vella, en conservem ordinàriament els enderrocs per aprofitar-los en la construcció de la nova; així també, en destruir totes aquelles opinions meves que considerava mal fonamentades, feia diverses observacions i adquiria moltes experiències, que després m'han servit per a establir-ne de més segures. I, a més, continuava exercitant-me en el mètode que m'havia prescrit; perquè, a més de tindre cura de conduir generalment tots els meus pensaments segons les seves regles, em reservava de tant en tant algunes hores que dedicava particularment a practicar-lo en dificultats de matemàtica, o també en altres que podia fer gairebé semblants a les de les matemàtiques, separant-les de tots els principis de les altres ciències que no trobava prou fermes, tal com veureu que he fet en algunes que són explicades en aquest volum⁷⁵. I així, vivint aparentment com aquells qui, no tenint altra ocupació que la de passar una vida dolça i innocent, s'apliquen a separar els plaers dels vicis, i qui, per a fruit del seu lleure sense avorri-se aprofiten totes les diversions honestes, jo no deixava de perseverar en el meu propòsit i de progressar en el coneixement de la veritat, potser més que si no hagués fet altra cosa que llegir llibres o freqüentar gent de lletres.

Amb tot, aquestos nou anys van passar sense que hagués pres partit pel que fa a les dificultats que solen ser discutides entre els doctes, i sense que hagués començat a investigar els fonaments d'alguna filosofia més certa que la vulgar. I l'exemple d'alguns excel·lents esperits que, havent-s'ho proposat, em semblava que no ho havien aconseguit m'hi feia imaginar tanta dificultat que potser no hauria gosat encara posar-m'hi tan aviat si no hagués vist que alguns ja feien córrer el rumor que jo ja ho havia dut a terme. No sabia dir en què basaven aquesta opinió; i, si jo hi he contribuït poc o molt amb els meus discursos, deu ser per haver confessat el que jo

⁷¹ Març o Abril de 1619.

⁷² Probablement es refereix a l'escepticisme de Pirró, tal com Montaigne l'interpreta.

⁷³ És a dir: el coneixement sensible, que, com a fonament d'un sistema filosòfic només pot dur a l'escepticisme.

⁷⁴ El dubte cartesià (metòdic) considera la incertesa com un estat anormal que cal superar: allò dubtós és fals, només allò evident és veritat. El dubte escèptic, pel contrari, fa de la incertesa l'estat normal del pensament.

⁷⁵ Aplicar les regles per a resoldre problemes de les matemàtiques o anàlegs separant-les dels principis de la Física d'Aristòtil. Tracta problemes d'òptica i de meteorologia (explicació de l'arc iris, per ex.), però no en el *Discurs del mètode* sinó en el volum del que el *Discurs* era el prefaci i on trobem també la *Diòptrica* i els *Meteors*.

ignorava més ingènuament que no solen fer els qui han estudiat una mica, i també potser per haver fet veure les raons que tenia de dubtar de moltes coses que els altres consideren certes, més aviat que no per vantar-me de cap doctrina. Però, com que tenia prou caràcter per no voler que em prengueren pel que no era, vaig pensar que havia de procurar per tots els mitjans fer-me digne de la reputació que em donaven; i fa justament vuit anys que aquest desig em va fer decidir a allunyar-me de tots els llocs on pogués tindre coneixences i a retirar-me ací⁷⁶, en un país on la llarga durada de la guerra⁷⁷ ha fet instituir unes ordenances tals que els exèrcits que s'hi mantenen no sembla que servisquen sinó per a fer que s'hi pugui gaudir dels fruits de la pau amb més seguretat, i on, entre la multitud d'un gran poble molt actiu i més atent als seus propis afers que curiós dels d'altri, sense mancar de cap de les comoditats que hi ha en les ciutats més freqüentades, he pogut viure tan solitari i retirat com en els deserts més apartats.

---

⁷⁶ En Holanda

⁷⁷ Flandes contra Espanya, des de 1572 fins 1648 (amb interrupcions)

QUARTA PART

[Fonaments de la Metafísica]

No sé si us he de parlar de les primeres meditacions que hi vaig fer; perquè són tan metafísiques i tan poc comunes que potser no seran del gust de tothom⁷⁸. I tanmateix, per tal que es pugue jutjar si els fonaments que he adoptat són prou fermes, em veig d'alguna manera obligat a parlar-ne. Ja feia temps que havia observat que, pel que fa als costums, cal de vegades seguir opinions que un sap que són molt incertes talment com si foren indubtables, com ja he dit abans; però, atès que aleshores desitjava dedicar-me només a la recerca de la veritat, vaig pensar que em calia fer precisament el contrari i rebutjar com a absolutament fals tot allò en què pogués imaginar el més petit dubte, per tal de veure si després d'això quedava en la meua creença alguna cosa que fos completament indubtable. Així, com que els sentits de vegades ens enganyen, vaig voler suposar que no hi havia res que fos tal com ells ens ho fan imaginar. I, com que hi ha homes que es confonen en raonar, fins i tot en les matèries més simples de la geometria, incorrent-hi en paralogismes, i jutjant que jo estava tan exposat a equivocar-me com qualsevol altre, vaig rebutjar com a falsos tots els raonaments que abans havia tingut per demostracions. I, en fi, considerant que tots els pensaments que tenim estant desperts ens poden venir també quan dormim, sense que llavors n'hi haja cap que siga veritat, vaig decidir fingir⁷⁹ que totes les coses que fins aleshores havien entrat en el meu esperit no eren més veritables que les il·lusions dels meus somnis⁸⁰. Però immediatament després em vaig adonar que, mentre volia així pensar que tot era fals, calia necessàriament que jo, que ho pensava, fos alguna cosa. I, advertint que aquesta veritat, "pense, per tant sóc⁸¹", era tan ferma i tan segura que ni totes les més extravagants suposicions dels escèptics eren capaces de fer-la trontollar, vaig jutjar que la podia admetre sense escrúpols com el primer principi⁸² de la filosofia que cercava.

Després, examinant atentament el que jo era, i veient que podia fingir que no tenia cos i que no hi havia cap món ni cap lloc on em trobés; però que no podia fingir per això que jo no existira; sinó que, al contrari, del fet mateix que pensés a dubtar de la veritat de les altres coses, se'n derivava amb tota evidència i certesa que jo existia; mentre que, només que hagués cessat de pensar, encara que tota la resta del que havia imaginat fos veritat, no tenia cap raó de creure que jo haguera existit⁸³: d'ací vaig deduir que jo era una substància tal que tota la seva essència o naturalesa no era sinó pensar, i que per a existir no necessita cap lloc ni depèn de cap cosa

⁷⁸ Aquesta part és un resum de les *Meditacions metafísiques*.

⁷⁹ És un dubte metòdic, no escèptic. L'escèptic dubte perquè no existeix la veritat, Descartes dubte perquè vol trobar-la.

⁸⁰ Les *Meditacions* afegeixen l'argument hiperbòlic del geni malèvol: res no ens impedeix creure que l'autor de la nostra natura és un geni malèvol i mentider que ens ha creat de manera que no puguem mai trobar la veritat, fins i tot en el cas que creiem captar-la amb evidència.

⁸¹ En francès: *je pense, donc je suis*. En llatí: *cogito ergo sum*. L'argument (i la frase) ja l'havia usat St. Agustí contra els escèptics.

⁸² Primer principi: podem afirmar-lo sense estar segurs de cap altre, però ens és impossible afirmar qualsevol altre sense afirmar implícitament aquest. No és la conclusió de cap raonament, és una evidència (que fonamenta qualsevol raonament).

⁸³ Si jo pense, encara que no hi haja món, jo existisc; si jo no pense, encara que hi haja món, jo no existisc.

material. De manera que aquest jo, és a dir, l'ànima, per la qual sóc allò que sóc, és enterament distinta del cos, i fins i tot és més fàcil de conèixer que aquest, i, encara que el cos no existís, l'ànima no deixaria de ser tot allò que és.

Després d'això, vaig considerar què es requereix en general per a què una proposició siga vertadera i certa; perquè, com que n'acabava de trobar una que jo sabia que ho era, vaig pensar que havia de saber també en què consisteix aquesta certa. I, havent remarcat que en la proposició "pense, per tant sóc" no hi ha res que m'assegure que dic la veritat fora del fet de veure molt clarament que per a pensar cal existir: vaig jutjar que podia prendre com a regla general que les coses que concebem molt clarament i molt distintament són totes vertaderes, encara que hi haja alguna dificultat a reconèixer bé quines són aquelles que concebem distintament.

A continuació, reflexionant sobre el fet que jo dubtava i que, per consegüent, el meu ésser no era del tot perfecte, ja que veia clarament que era una perfecció més gran conèixer que dubtar, se'm va acudir de cercar d'on havia après a pensar en alguna cosa més perfecta que jo; i vaig conèixer amb evidència que m'havia de venir d'alguna naturalesa que fos, en efecte, més perfecta. Pel que fa als pensaments que tenia de moltes altres coses fora de mi, com el cel, la terra, la llum, la calor i mil d'altres, no em preocupava tant saber d'on venien, perquè, no veient-hi res en què em semblaren superiors a mi, podia creure que si eren vertaders, depenien de la meua naturalesa en tant que aquesta tenia alguna perfecció; i que, si no ho eren, em venien del no-res, és a dir, els tenia a causa d'un defecte meu. Però no podia passar el mateix amb la idea d'un ésser més perfecte que el meu; perquè, que em vingués del no-res era cosa manifestament impossible; i, com que no hi ha menys contradicció a pensar que el més perfecte és una conseqüència i un resultat del menys perfecte que a pensar que del no-res procedeix alguna cosa⁸⁴, tampoc la podia tindre de mi mateix. De manera que només quedava que hagués estat posada en mi per una naturalesa que fos veritablement més perfecta que no era jo, i fins i tot que posseís en ella mateixa totes les perfeccions de què jo pogués tindre cap idea, és a dir, per explicar-me en una paraula, que fos Déu⁸⁵. A això, hi vaig afegir que, ja que coneixia algunes perfeccions que jo no tenia, jo no era l'únic ésser que existia (usaré ací lliurement, si m'ho permeteu, terminologia de l'Escola⁸⁶), sinó que calia necessàriament que n'hi hagués algun altre de més perfecte, del qual jo depengués i del qual jo hagués rebut tot allò que tenia. Perquè, si hagués existit jo sol i amb independència de tot altre ésser, de manera que hagués tingut de mi mateix tot aquest poc en què participava de l'ésser perfecte, per la mateixa raó hauria pogut tindre de mi tot l'excedent que coneixia que em mancava, i ser així jo mateix infinit, etern, immutable, omniscient, omnipotent, i tindre, en fi, totes les perfeccions que podia admetre que són en Déu⁸⁷. Ja que, segons els raonaments que acabo de fer, per

⁸⁴ És un principi clàssic de la Filosofia (i de la lògica): *ex nihilo nihil fit*

⁸⁵ El dubte metòdic ho qüestiona tot menys dos principis: el de contradicció (o d'identitat) i el de causalitat. Així pot demostrar l'existència de Déu pels seus efectes com feia St. Tomàs, però no com a causa del món exterior sinó com a causa de la idea de perfecció.

⁸⁶ De la teologia escolàstica medieval

⁸⁷ Tot este passatge (des d'"A això, hi vaig afegir ...") és una exposició de la primera prova de l'existència de Déu: trobem en nosaltres un anhel de perfecció que pressuposa una idea clara del perfecte que no pot procedir de nosaltres, ja que som imperfectes. No som els autors de la nostra

a conèixer la naturalesa de Déu, en la mesura en que la meva fos capaç, no em calia sinó considerar, de totes les coses de què trobava en mi alguna idea, si posseir-les era una perfecció o no; i estava segur que no hi havia en ell cap de les que significaven alguna imperfecció, però que sí que hi havia totes les altres⁸⁸. Així, veia que no hi podia haver el dubte, la inconstància, la tristesa i altres coses semblants, atès que jo mateix hauria estat ben content d'estar-ne exempt. A més d'això, tenia idees de diverses coses sensibles i corporals: ja que, encara que suposés que somiava i que tot el que veia o imaginava era fals, tanmateix no podia negar que unes tals idees es trobaren en el meu pensament; però, com que ja havia conegut molt clarament en mi que la naturalesa intel·ligent és distinta de la corporal, considerant que tota composició revela dependència i que la dependència és manifestament un defecte⁸⁹, vaig pensar que en Déu no podia ser una perfecció ser compost d'aquestes dues naturaleses, i que, per consegüent, ell no ho era; però que, si hi havia en el món cossos o bé intel·ligències⁹⁰ o altres naturaleses que no foren totalment perfectes⁹¹, el seu ésser havia de dependre del poder de Déu de tal manera que no pogueren subsistir sense ell ni un sol moment.

Vaig voler, després, cercar altres veritats i, havent-me proposat l'objecte dels geòmetres, que jo concebia com un cos continu, o un espai indefinidament extens en longitud, llargària i altura o profunditat, divisible en parts que podien tindre diverses figures i magnituds i ser mogudes o transportades de totes les maneres, perquè tot això suposen els geòmetres en el seu objecte, vaig recórrer algunes de les seves demostracions més simples. I, havent advertit que aquesta gran certesa que tothom els atribueix no es basa sinó en el fet de concebre-les amb evidència, segons la regla que he formulat abans, vaig advertir també que no hi havia en elles absolutament res que m'assegurés l'existència del seu objecte⁹². Ja que, per exemple, veia clar que, si suposem un triangle, cal que els seus tres angles siguin iguals a dos rectes; però no veia clar que això m'assegurés que hi ha al món cap triangle. Mentre que, tornant a examinar la idea que tenia d'un ésser perfecte, trobava que l'existència hi és compresa de la mateixa manera que en la idea d'un triangle hi és comprès que els seus tres angles són iguals a dos rectes, o en la d'una esfera que totes les seves parts són equidistants del centre, i fins i tot de manera encara més evident; i que, per consegüent, és almenys tan cert que Déu, que és aquest ésser perfecte, és o existeix, com ho pugue ser cap demostració de geometria.

Però, allò que fa que molts es persuadeixen que hi ha dificultat a conèixer-lo, i fins i tot a conèixer que és llur ànima, rau en que no eleven mai el seu esperit per damunt de les coses sensibles i que estan tan acostumats a no considerar res si no és

---

natura. Cal suposar una causa més perfecta que nosaltres, ella mateixa perfecta, ja que causa en nosaltres la idea de perfecció.

⁸⁸ La idea de perfecció és el criteri que ens permet determinar quins són els atributs divins.

⁸⁹ Perquè les parts d'un compost depenen necessàriament del tot que les inclou i el mateix tot en depèn, al seu torn, de les parts que l'integren.

⁹⁰ Els àngels (en l'escolàstica)

⁹¹ Els éssers humans

⁹² Comparant les idees geomètriques i l'idea de Déu, Descartes formula una segona prova de la seua existència (de Déu): es pot concebre una figura geomètrica sense concebre l'existència del seu objecte, però no es pot concebre clarament la idea de Déu sense concebre la seua existència (l'essència divina implica la seua existència); per tant, és evident que Déu existeix. Es tracta de l'argument ontològic formulat per St. Anselm de Canterbury al segle XI.

imaginant-ho, que és una manera de pensar particular per a les coses materials, que tot allò que no és imaginable els sembla que no és intel·ligible. Cosa que és bastant palesa pel fet que fins i tot els filòsofs admeten com a màxima a les escoles que no hi ha res en l'enteniment que no haja estat primerament en els sentits, on tanmateix és segur que mai no han estat les idees de Déu i de l'ànima⁹³. I em sembla que aquells qui volen usar la imaginació per a comprendre-les⁹⁴ fan igual com si, per oir els sons o sentir les olors, volgueren servir-se dels ulls: i encara amb aquesta diferència, que el sentit de la vista no ens assegura menys que l'olfacte o l'oïda la veritat dels seus objectes respectius, mentre que ni la imaginació ni els sentits ens poden assegurar mai res si no hi intervé l'enteniment.

En fi, si encara hi ha homes que no queden prou convençuts de l'existència de Déu i de l'ànima amb les raons que he aportat, vull que sàpiguen que totes les altres coses de què creuen potser estar més segurs, com ara de tindre cos o que hi ha uns astres i una Terra i coses semblants, són menys certes. Perquè, encara que tinguem d'aquestes coses una certesa moral tal que, llevat que siguem extravagants, sembla que no en puguem dubtar, no obstant també, llevat que siguem desraonats, i tractant-se de certesa metafísica, no podem negar que és un motiu suficient per a no estar completament segurs el fet d'haver advertit que podem imaginar-nos igualment, estant adormits, que tenim un altre cos i que veiem uns altres astres i una altra Terra, sense que res d'això existisca. Perquè, com sabem que els pensaments que ens vénen en somnis són més falsos que els altres, si sovint no són menys vius i nítids? I que els millors esperits s'ho estudien tant com vullguen, no crec que puguem donar cap raó que sigue suficient per a eliminar aquest dubte, si no pressuposen l'existència de Déu. Perquè, primerament, allò mateix que abans he pres com a regla, a saber, que les coses que concebem molt clarament i molt distintament són totes vertaderes, només és segur perquè Déu és o existeix, perquè és un ésser perfecte i perquè tot allò que hi ha en nosaltres ens ve d'ell⁹⁵. D'on se segueix que les nostres idees o nocions, essent coses reals i venint de Déu, en tot allò en què són clares i distintes, no poden en això ser sinó vertaderes. De manera que, si en tenim bastant sovint algunes que contenen falsedat, només pot tractar-se d'aquelles que inclouen alguna cosa de confús i obscur, a causa de que en això participen del no-res, és a dir, es troben en nosaltres així de confuses només perquè nosaltres no som totalment perfectes. I és evident que no és menys contradictori pensar que la falsedat o la imperfecció com a tals procedeixen de Déu que pensar que la veritat o la perfecció procedeixen del no-res. Però, si no sabérem que tot allò que hi ha en nosaltres de real i de vertader prové d'un ésser perfecte i infinit, per més clares i distintes que foren les nostres idees, no tindríem cap raó que ens fes estar segurs que tenen la perfecció de ser vertaderes.

Ara bé, des del moment que el coneixement de Déu i de l'ànima ens permet d'estar certs d'aquesta regla, és ben fàcil conèixer que els somnis que imaginem estant adormits no ens han de fer dubtar de cap manera de la veritat dels pensaments

⁹³ És una màxima escolàstica: *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*.

⁹⁴ És una crítica a St. Tomàs

⁹⁵ Este passatge ha suscitat l'objecció anomenada: *cercle cartesià* (un cercle viciós). Hem provat que Déu existeix per la idea clara i distinta de la seua existència i ara provem que les idees clares i distintes són veritables per que Déu existeix.

que tenim estant desperts. Perquè, si s'esdevingués que, fins i tot dormint, tinguérem alguna idea molt distinta, com per exemple que algun geòmetra inventés alguna demostració, el seu somni no la privaria de ser vertadera. I, pel que fa a l'error més ordinari dels nostres somnis, que consisteix a presentar-nos diversos objectes de la mateixa manera com ho fan els sentits exteriors, no importa que ens done motiu de desconfiar de la veritat de tals idees, ja que aquests també ens poden enganyar bastant sovint sense que dormim: com quan els qui tenen icterícia ho veuen tot de color groc o quan els astres o altres cossos molt allunyats ens semblen molt més petits del que són. Perquè, al capdavant, tant si estem desperts com si dormim, no ens hem de deixar convèncer mai sinó per l'evidència de la raó. I cal remarcar que dic de la raó, i no de la imaginació ni dels sentits. Així, encara que vegem molt clarament el Sol, no hem de jutjar per això que no tingue sinó la grandària amb què el veiem; i molt bé podem imaginar distintament un cap de lleó empeltat al cos d'una cabra, sense que calga concloure per això que hi haja al món cap quimera: perquè la raó no ens diu que allò que veiem o imaginem així sigui veritat. Però sí que ens diu que totes les nostres idees o nocions han de tindre algun fonament de veritat, ja que no és possible que Déu, que és totalment perfecte i veritable, les haja posades en nosaltres sense aquest fonament. I, com que els nostres raonaments no són mai tan evidents ni tan complerts durant el somni com durant la vigília, encara que de vegades les nostres imaginacions siguin aleshores tan vives i nítides o més, la raó ens diu també que, com que els nostres pensaments no poden ser tots vertaders perquè nosaltres no som totalment perfectes, allò que aquests tenen de veritat ha de trobar-se infal·liblement més aviat en els que tenim estant desperts que no en els nostres somnis.

PART CINQUENA

[El coneixement de la naturalesa: la Física:

- . El món material
- . El món animal: l'esser viu com a mecanisme. El cor. La circulació de la sang
- . L'esser humà: distinció home-animal. L'ànima racional i la seua relació amb el cos]

PART SISENA

[Motius per a publicar el tractat. Objecions i respostes]